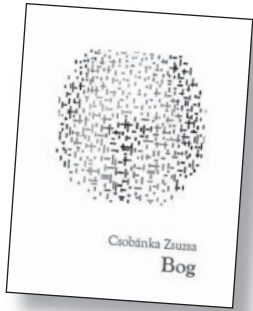

Mizser Attila

Csomópontok

(Csobánka Zsuzsa: *Bog. Szoba Kiadó, 2009*)

„Corinthe nem akadt fenn a furcsa ellentmondásokon,
inkább gyönyörködik...”
(Alain Robbe-Grillet)

Csobánka Zsuzsa *Bog* című első kötete az első kötetre jellemző sajátosságokkal vár az olvasóira. Felemás helyzetben van, mint a debütáló kötetek, szerzők általában, és miképpen eljövendő olvasói is. Fel kell, bizonyára fel kéne vállalnia az ezidáig megírt korpust, az első fellépés minimum ezzel is mindenkor számot vet, számot kell, hogy vessen, pro és kontra. A szerzőnek lehetnek is efféle szándékai, illetve kétségei, hisz egészen terjedelmesre sikeredett a maga száztíz

oldalával a Szoba Kiadónál százalódó *Bog*. Bogból alakuló szövet. A szétszalazás most szorosabb kapcsolatban, olvasatban – ugyanakkor itt most súlyozottabban – az olvasó feladata marad.

A csomópontok mindig meghatározói egy kötetnek, megtalálni azt a szegmensét, szálát, ahonnan megnyílik, megnyílnak számunkra a szöveg, a szövegrész, az egység. Az egyik ilyen pont lehet a kötetbéli ciklusok aránya, felosztása. A könyv három szakaszra tagolt. Két hosszabbra (*X, Y*) és egy rövidebb záró etapra (*Z*). Számomra épp ez az utolsó, arányaiban függeléknél tetsző rész mutatja fel a legkevesebb potenciált. A kötet egészéhez nem sok dramaturgiai szállal kötődik, és a kötet kapcsán is hiányzik az invenciózus zárlat. Elkötés. Ugyanakkor – és ez a szerkezet picit ezért is hat bosszantóan – remek retorikai alakzatokat mozgat a szerző, amelyek célszerűen utalnak a mű címadására. Gondolok itt egészen pontosan a detrakció alakzatára, amely az elhagyáson és csökkentésen alapuló eljárásokat foglalja magába, valamely nyelvi elem elhagyását a jelentésegész fokozása érdekében. Ez a kvázi enigmatikus jelleg nagyon izgalmas színezetet ad a kötetnek. De ugyanígy az epexegezis, amely majdhogynem az ellenkezője, egy fejtegetésen, hozzáadáson alapuló adjekciós alakzat. Az önértelmezés és nyelvi újradefiniálás ábrázolása. Kioldás. Befűzés. Csomópont.

A bemutatkozó köteteket jellemző fonákságok dacára Csobánka könyvénel mindenképp nagy erény, hogy a versbeszéd egyeduralkodóvá válik, a szövegek megmutatnak egy egyéni hangot, amely helyenként eminensen mintha Kemény István poétikáját idézné. De akárhogy is legyen a „mintákkal”, az egzisztenciális, személyes élmények levonása konzekvens a költészet viszonylatában. A titokra, elhallgatásra épülő versszerkezet itt is megjelenik, a versek felépítése legtöbbször két lépésre egyszerűsíthető: a verskezdet egy állapotrajz (általában a beszélő és

környezetének/helyzetének ellentétére, idegenségére épül), ezt követi valamiféle feloldás (olyan tapasztalathoz ér el a beszélő a textus végén, amely vagy a helyzet elfogadását, vagy egyfajta alapigazság kimondását teszi lehetővé). Ami egyedivé teszi ezt az építkezést és a versbeszédet, az a scenika: Csobánka Zsuzsa verseire a medialitás, a filmszerűség jellemző, egyfajta montázsstruktúra, amely egyrészt a szóképekből adódik (pl. „üvegmercv”), másrészt a helyzetek, az állapotok mozaikszerű leírása, megalakítása (pl. *Virrasztók, Várólista* stb.) eredményezi. Ahol ettől eltérő technikát alkalmaz, és a nyelvvel kísérletezik, ott „görcsösebbé”, anakronisztikussá válik maga a nyelvezet, és mintha a kötet egészéből is kilógnának ezen textusok (pl. *Pilarsua énekei, Ambuláns*). Kissé visszatetszőek számomra azok a passzusok is, ahol belterjes ajánlások, események, paratextusok mentén alakuló versnyelvet kezd működtetni.

A szövegek jellegzetessége továbbá – talán épp a fentebb leírt montázsstruktúra és a filmes fragmentáltság miatt –, hogy a szituációk, létmódok, állapotok ütközését, ütköztetését is megmutatják. Pontosabban a hétköznapi események, tapasztalatok, észlelések, reflexiók túlmutatnak önmagukon, egyszerre jelennek meg közvetlenségükben és egyediségükben, és sokszor mintha az álom és a valóság kontaminációjában kerülnének egymás mellé. Maga a versbéli én vehemensen képes erre a kettős látásra, és mintha önmagát is kívülről és belülről tekintené/értelmezné egyszerre – szintén nagy erénye a szerzőnek, hogy mindezt nyelvilag is képes megfogalmazni.

Csobánka erőssége a mondat és a verssor: a predikatív viszonyok átrendezésével, a hiátusok pontos adagolásával meglepő tartalmakat képes kifejezni. Ennek köszönhető, hogy a dialogikus és monologikus szövegek retorikai lehetőségeit a legjobban sikerült versekben maximálisan képes kiaknázni. A chiasztikus szerkezetek leleményes működtetése is jellemző. A gyengéje, és lírájának sérülékenységet feltételezi, a vers egészének megformálása, a kifejtő részek aránya, amikor a kelletnél több a konstelláció, a körülmény, a viszony, és adott helyzetben mindez több sorban manifesztálódik, kerül kifejtésre, mint amire szükség lenne. Azonban ez alól is vannak kivételek: a *Férc* című vers például a jól felépített szövegek közé tartozik. A technika, amely egyébként több Csobánka-versre is jellemző, abban áll, hogy a központi motívumok értelmezési körét az egyes versszakok a lineáris olvasás során egyre tágitják, illetve, bizonyos pontokon összefűződnek (fércelődnek) a kontextusok. A *Férc* egyfajta identitásvesztés leírása, a kéz/ujj/köröm asszociációs rendszere jelenti a kiindulópontot, amely a verskezdetben egyrészt ellentétes lelkiállapotok leírásában játszik szerepet, miközben ügyesen elrejt egy intertextust: „Mit már régóta nem, tövig rágni / majd véresre reszelni a körmöt, / rejtse őket kétszerkettő, / a boltív józansága.” A következő két versszak mintegy duplikálva fejleszti tovább a verset: a második élére vasalt ruhákat említ („Élre vasal mindhiába / a test összegyűri ügyis”), egy manuális és mechanikus, köznapis, kifejezetten női tevékenységekre utal, ezáltal mintegy előkészíti a vers második felében szereplő, balladisztikus hang-

vételű strófákat: „Az apróságokat napjában / százszor kupacba hordani össze, / legyen félfá, párkány vagy parketta, / hibájából nem tanul, mint a hangya, / összevarrja, hulljon, aki férges.” És: „A mosásban lepkéssé ázott ujjak / messze nem méltóak az érintésre.” A harmadik versszak pedig ezzel szemben az ismert, ujjakat számláló mondókat idézve egyfajta mitikus távlatot teremt: „Az egyik csak a bőréből bújt volna ki újra, / a másik csak nem felejt.” A manuális tevékenység nyer mitikus tartalmat a címet is idéző varrás-motívumban: „Ügyetlen, tömpe végük nem bírja / meglépni a tű fokát, elvétí / a befűzést újra meg újra.” A vers a kezdettől a zárlatig fokozatosan jut el a nőiség lebontásához, a körömrágás mint egyfajta kasztrációs aktus értelmezhető, a vasalás és mosás, valamint a varrás kudarcra funkcionálisan jelzi az átrendeződést, a tű pedig akár fallikus szimbólum is lehet, amelyet azonban az utolsó két sor (Csobánka Zsuzsára jellemző módon) felold: „Ölteni maguktól tanul tű és cérna. / A köröm még jóval a halál után is nő.” A szöveg azért erős, mert a felsorakoztatott motívumok meglepő módon rendeződnek rendszerré, a nyelvhasználat ötletes, az asszociációs háló nem lesz direkt.

A csomók sajátja marad, hogy mindenki másként kezd a bogozásukhoz. Nincs leírt szabály, módszer. Ebben rejlik izgalma és kiszámíthatatlansága is. Pontos megfejtés nem adható. Egy csomó lehetőség adódhat. Csomópontok vannak. Megoldásuk biztató.

Bedecs László

Szoknyás lábak mozgása

(Csobánka Zsuzsa: *Bog. Szoba Kiadó, 2009*)

Mindezzidáig senki nem definiálta, pontosan mi az, hogy női szöveg, bár bizonyos megközelítések szerint ez stilisztikai szempontok alapján is behatárolható. A definíció már csak azért sem sikerülhet, mert egy szöveg milyenségét nagyrészt maga az olvasó dönti el, az olvasó pedig sokféleképpen olvas, azaz sokféle értelmezést hoz létre ugyanabból a szövegből kiindulva. Ettől függetlenül van a műveknek egy olyan csoportja, melyben a „mit jelent nőnek lenni?” kérdés nyíltan vagy rejtve, de nagy hangsúlyt kap, és ezeket a műveket, ha nem is kizárólag, de nők írják. Ebből viszont az következik, hogy újabban hajlamosak vagyunk minden nőnek lenni? kérdést nyíltan vagy rejtve, de nagy hangsúlyt kap, és ezeket a műveket, ha nem is kizárólag, de nők írják. Ebből viszont az következik, hogy újabban hajlamosak vagyunk minden női szerző által írt műről megkérdezni, vajon bír-e valamilyen speciális tudással a nőiségről, a szerelemről, a testről, vagy egy másik szinten arról, mit jelent a kultúránkban nőnek lenni, illetve miképpen működik az az igen összetett diszkurzusrendszer, amely létrehozta a nőiség fogalmát, egy megint más szinten pedig magáról a nemi alapokon felosztható irodalomról.

Csobánka Zsuzsa első kötete egyáltalán nem provokálja az

efféle értelmezéseket, de nem is teszi őket megkerülhetővé. A szexualitás kiemelten fontos szerepet kap a kötetben, de inkább csak célzásokon, finom utalásokon keresztül, azaz a kortárs irodalomban egyébként gyakori szókimondó, nyers erotikát inkább kerüli. A legmesszebb a „Simogass csak, olyan jó a kezed” típusú mondatok mennek, de ezek még bőven a szalonképesség határai között maradnak. Ugyanitt, a *Hosszú* című versben azonban vannak sikamlósabb részek is, mint például: „te belém nyúlsz, aztán aprózni kezded” – habár itt is felnyílik egy szolidabb jelentés is, minthogy egy séta leírásáról van szó, a „belém nyúlsz” ígét a „belém karolsz” változatának is érthetjük, az aprózást pedig az apró lépésekre. Megjegyzem, ha már stilisztikai kérdéseket is érintettünk, hogy a „te” névmás szükségtelen a mondatban, csak nehézkessé teszi, hígítja, megtöri. Hasonlóan a következő idézet is, melyben a nő–férfi-viszony erotikája újszerűen jelenik meg, a nő saját szerepére, illetve a kapcsolat hatalmi pozícióira kérdez rá, ám a téma nincs jól megírva, a mondat rossz:

A mozgólépcsőn számolom,
hány férfi csuklójába martam foggal,
és megnyugat-e, hogy ők is akarták.
(*Status quo*)

A mozgólépcsőn a szembejövőket szokás számolni, furcsa lenne, ha azok között ilyen sok lenne az ismerős – de ezt még el lehet fogadni, hiszen a beszélő talán csak saját gondolataiban merül el, magában számolgatja a férfiakat. Az viszont már probléma, hogy az állítmány, a „számolom” ige, a „megnyugat-e” tárgyira is vonatkozik, márpedig ilyen kifejezés nincs a magyarban, és remélem, Csobánka Zsuzsa verse után sem lesz. Az „ők is akarták” tagmondat ugyan csavar még egyet a képen, de nem tesz jót neki, végképp zavarossá teszi. De még egy példa ugyanerre a problémára: szép és bátor, finoman erotikus kép lenne „A combok pihéi közt jégkutyá olvad” (*Vízjelek*) sorban, ha a „jégkutyá” szó nem lenne kicsit erőltetett és nagyon megmosolyogtató. Szintén soknak tűnik az „Akarlak, ha te engem nem, / röppent a szirénes dó skálája” versmondat is (*Aki táncol*) – mert nehéz lenne megmondani, mit is jelenthet a „szirénes dó skálája”, és hogy tud ez a valami ráadásul röppenteni vagy röppeneni.

Szerencsére vannak figyelemre méltóbb, fegyelmezettebb, Csobánka Zsuzsa érzékenységét és hallását dicsérettel megoldások is, melyek nem csupán a testélményről beszélnek összetettebben, de magára a beszédre, a beszéd minőségére is nagyobb hangsúlyt fektetnek: „Kéthetes metsző, fémes íz a test / a számban” (*Talán nem is...*), „Meztelenül, a melleim egymásnak estek” (*Aki táncol...*), vagy talán ezek közül a legjobb sor: „szeretnék a szomszéd Zsike lenni” (*Reggeli tea*). Ezekben a versmondatokban már érződik az az eredetiség és az a feszültség, amiért Csobánka kötetét feltétlenül érdemes elolvasni. És természetesen nem csak egy-egy felvillanást, hanem hosszabb szövegrészleteket és teljes verseket is lehet említeni: a *Mélygyász*, a *Szkafander* vagy a *Mocsári gólyahír* címűek feltétlenül ilyenek. Utóbbiból idézek hosszabban: